

მაია მაჭავახიანი

კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

ხათუნა გაფრინდაშვილი, „ტაო-კლარჯეთიდან

ათონამდე“

(თბილისი, 2024)

ხათუნა გაფრინდაშვილის წიგნი „ტაო-კლარჯეთიდან ათონამდე“ წარმოგვიდგენს ივირონის მონასტერში (ათონის მთა) დაცულ ერთ უძველეს და უმნიშვნელოვანეს ჰაგიოგრაფიულ კრებულს Ivir. georg. 8. ეს არის კრებულში შეტანილი ტექსტების დიპლომატური გამოცემა, რომელსაც წინ უძღვის ხელნაწერთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხების კვლევა.

ტაო-კლარჯეთში გადაწერილი ეს ჰაგიოგრაფიული კრებული მრავალმხრივ არის საინტერესო. აქ შეტანილი ტექსტები წინათონური პერიოდის თარგმანებია როგორც ბერძნული, ასევე სხვა – სომხური, არაბული – ენებიდან. ამ ტექსტების ნაწილი არ დასტურდება ქრისტიანული აღმოსავლეთის არც ერთ სხვა ენაზე, რის გამოც ქართულ თარგმანებს ორიგინალის მნიშვნელობა ენიჭება. ამას გარდა, ხელნაწერის შედგენილობა და მასში დაცული ანდერძ-მინაწერები წარმოაჩენს თანადროული ტაოს კულტურულ თუ პოლიტიკურ ვითარებასაც, ასახავს იმ უნიკალურ გარემოს და პერიოდს, როდესაც კონფესიური დევნის გამო ტაოში ჩამოსახლებული ეთნიკური სომხები უკვე იმდენად დაშორდნენ თავის მშობლიურ გარემოს, რომ საჭირო გახდა მათთვის სომეხი წმინდანების ცხოვრება-წამებების ქართულად თარგმნა. სწორედ ამ ფაქტორებმა განაპირობა წიგნის ავტორის მიზანდასახულება – კრებულში Ivir. georg. 8 დაცული ძეგლების აკადემიური გამოცემა სამეცნიერო აპარატითა და ლექსიკონით, თხზულებათა შემცველ სხვა ნუსხათა და არსებული გამოცემების მითითებით.

ხელნაწერის შესწავლის შედეგად:

1. დაზუსტდა კრებულის Ivir. georg. 8 გადაწერის დრო – X საკუნის მეორე ნახევარი. მნიშვნელოვანი და საინტერესოა, რომ ხელნაწერის გადაწერის თარიღის დაზუსტებისას ავტორმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭა ხელნაწერის სტრუქტურას და შედგენილობას. სხვა არგუმენტების გარდა, ავტორის სიტყვით, ის გარემოებები, რომ: ა) კრებულში შეტანილია სომხურიდან და არაბულიდან თარგმნილი თხზულებები, რაც სრულიად ეწინააღმდეგება ათონელი მამების კონცეფციას, ყველა ტექსტი თარგმნილიყო უშუალოდ ბერძნული დედნებიდან, და ბ) ის გარემოება, რომ კრებულში არ არის შეტანილი ეფთვიმე მთანმინდელის არცერთი თარგმანი – ცხადად მიუთითებს, რომ კრებული შექმნილია წინათონურ პერიოდში. ეს მოსაზრება არის საინტერესო და სრულიად მისაღები.

2. დაზუსტებულია კრებულის ანდერძებში მოხსენიებული არსენ მამათაურის ვინაობა. ხ. გაფრინდაშვილმა განიხილა სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული ყველა მოსაზრება და დამაჯერებლად დაასაბუთა, რომ ეს არის არა ივირონის მონასტრის ბერი არსენ წინონმინდელი, არამედ ტაოში

მცხოვრები და მოღვაწე ეპისკოპოსი არსენი. ამ დღემდე უცნობი მოღვაწის და მისი დამსახურების წარმოჩენა მეტად მნიშვნელოვანია.

3. კრებულის ტექსტებში დასახელებული თარიღების საფუძველზე გამოკვლევაში ასევე განხილულია წმინდანთა ხსენებების კალენდართან დაკავშირებული საკითხები. წარმოჩენილი არიან წმინდანები, რომლებიც არ ჩანან სხვაენოვან წყაროებში. გამოიყო სხვადასხვა ტრადიციიდან მომდინარე ხსენებების ჯგუფები. კრებულის შედარებამ სხვა ჰაგიოგრაფიულ კრებულებსა და კალენდრებთან ცხადყო, რომ Ivir. georg. 8-ში უკვე აისახა იერუსალიმური საღვთიმსახურო პრაქტიკიდან კონსტანტინოპოლურზე გადასვლა, თუმცა უპირატესობა ჯერ კიდევ იერუსალიმურ პრაქტიკას აქვს მიენიჭებული.

4. ძალიან საინტერესოა კრებულში შეტანილი ტექსტებიდან ამოკრებილი ბიბლიური ციტაციის კვლევა. ხ. გაფრინდაშვილი შეკრებილ მასალას სხვადასხვა კუთხით განიხილავს და საბოლოოდ ასკვნის, რომ მთარგმნელები, ძირითადად, მიჰყვებიან და ითვალისწინებენ ბიბლიური წიგნების უკვე არსებულ უძველეს ქართულ თარგმანებს, ზოგიერთ შემთხვევაში კი, განსაკუთრებით, ციტატების პერეფრაზის შემთხვევაში ადგილზე თარგმნიან ტექსტს და ბიბლიის თარგმანებისაგან სრულიად განსხვავებულ ვერსიებს გვთავაზობენ.

ყველა ეს დანვრილებით გარჩეული და კარგად დასაბუთებული საკითხი თუ თეზისი სიახლეა ქართულ ჰუმანიტარულ მეცნიერებაში. ხ. გაფრინდაშვილის წიგნი „ტაო-კლარჯეთიდან ათონმდე“ მთლიანობაში არის ძალიან საყურადღებო – ერთი ხელნაწერის ტექსტები წარმოგვიდგენს ისტორიული ტაოს ცხოვრების მეტად საინტერესო ეპოქას, გამოკვლევა კი გვეხმარება ამ ეპოქის გააზრებასა და შეფასებაში. მაღალი პროფესიონალიზმით შესრულებული ეს ნაშრომი არის მნიშვნელოვანი შენაძენი ქართული ჰუმანიტარული მეცნიერებისათვის.